

od 70. let 20. století do současnosti v rámci Evropského společenství/EU i uvnitř jednotlivých evropských států.“ Autoři dospívají k závěru, že dosud nelze hovořit o homogenní „Evropě regionů“, „protože mezi jednotlivými regiony nacházíme natolik odlišné charakteristiky a zájmy, že si jen stěží umíme představit jejich společnou koordinovanou aktivitu“ (s. 200–201).

Závěrečná kapitola tak představuje velmi zdařilou a důstojnou tečku předkládané publikace a stejnými adjektivy lze hodnotit s uvedenými výhradami i publikaci „Evropa regionů“ jako celek.

Poznámky

1. První periodická zpráva o plnění závazků vyplývajících z Evropské charty regionálních či menšinových jazyků v České republice schválená vládou dne 25. února 2008, str. 19 (http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/iii_periodicka_zpravacharta_1_def_1.pdf).
2. Nakolik je národnostní téma v českém Těšínském Slezsku nadále citlivou otázkou, lze dovést jednak ze Zprávy o situaci národnostních menšin v České republice za rok 2008 (http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/dokumenty/dokumenty-rady/zprava_vlada_tiskarna_resumeng_def.pdf), která konstatuje poškození a likvidaci dvojjazyčných nápisů hned v několika obcích, v nichž byly instalovány, a jednak z diskuse, jež v době zavádění česko-polských nápisů proběhla v regionálním tisku a na internetových portálech jednotlivých obcí.

Helena Bončková

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Jan Drahekoupil:

GLOBALIZATION AND THE STATE IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE: THE POLITICS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT

London/New York: Routledge, 2009.
237 stran.

Kniha Jana Drahekoupila o globalizaci a státu ve střední a východní Evropě vychází z analýzy proměn politik vůči vstupu zahraničního kapitálu do národních ekonomik za posledních téměř dvacet let. Ekonomický rozvoj je dnes pro politiky a veřejnost v tomto regionu téměř nerozlučně spjat s lákáním přímých zahraničních investic. Tato představa ale získala hegemonné postavení postupně. Například v České republice převládl na začátku ekonomické transformace ekonomický nacionalismus, který preferoval rozvoj domácí buržoazie a až na výjimky odmítal vstup zahraničního kapitálu. Pomocí srovnání vývoje v České republice, Maďarsku, Polsku a na Slovensku hledá autor vysvětlení pro pomalejší či rychlejší přijetí politik umožňujících vstup přímých zahraničních investic v těchto zemích. Odpověď nachází především v převážení a konsolidaci tzv. porteriánského soutěživého státu (competition state). Kniha tak navazuje na teorie píšící o proměnách státu v tzv. post-fordistické ekonomice, které jsou uplatněné v kontextu střední a východní Evropy. Hlavní přínos této knihy spočívá v použití propracovaného teoretického uchopení a empirické analýzy pro popis sociální změny v tomto regionu.

Drahekoupil se v knize zaměřuje na analýzu domácí politiky, protože především zde nachází vysvětlení pro různé trajektorie vedoucí ke vzniku soutěživého státu v jednotlivých zemích. Stát definuje spolu s tzv. strategicko-vztahovou teorií státu (strategic-relational state theory) jako sociální vztah,

kteří je odrazem sociálních zájmů určité dominantní koalice sociálních sil. Z toho mimo jiné vyplývá, že stát nepředstavuje nic statického ani nutně koherentního, přestože o takovou veřejnou prezentaci může stát usilovat. V kontextu čtyř visegradských států se v knize mluví o porteriánském soutěživém státu. „Imperativ soutěžení“ o mobilní zahraniční kapitál s dalšími státy je u takového typu státu spojen s usilováním o kapitál a technologie, které pozvednou domácí průmysl. U analýzy politik se rozlišují sociální zájmy, instituce a ideje. Na základě strategicko-vztahové teorie státu ale autor zdůrazňuje, že je třeba vnímat je jako propojené. To například znamená, že „instituce vytvářejí zájmy. Poskytují navíc výhody určitým skupinám usilujícím o realizaci svých politických cílů, zatímco znevýhodňují ostatní“ (s. 30).

Díky tomu, že se autor věnuje dvěma hlavním prostorovým škálám (státu a nižším územně správním celkům), daří se mu vyhnout pasti metodologického nacionalismu. Pro vysvětlení sociální reality tak nekonstruuje národní stát jako „přirozenou“ škálu. Výběr více škál usnadňuje sledovat, jaké sociální procesy se odehrávají na jednotlivých úrovních a jak mezi sebou škály interagují. Pokud si vezmeme případ Občanské demokratické strany, Drahekoupil u této politické strany upozorňuje na rozdíly a potenciální konflikty mezi jejím ústředím a regionálními politiky. Je to způsobené odlišnými projevy sociální báze ODS na těchto škálách, což také vyplývá z různé míry zapojení do příprav zahraničních investic především z doby, kdy byla ODS mimo vládu, ale vládla v krajských samosprávách. Autor se sice soustředí na analýzu domácí politiky, nezůstává ale jen na úrovni státu a regionálních celků. Upozorňuje na prostředí mezinárodní politiké ekonomie, bez které se nedá porozumět strukturování chování aktérů domácí politiky. Neoliberální Washingtonský konsensus podnítl vystavení ekonomik střední

a východní Evropy silným konkurenčním tlakům, na což nebyl domácí průmysl připraven. Drahekoupil píše o variantách, které se za této situace nabízely: omezené domácí investice do průmyslu (při upřednostňování vyrovnaných rozpočtů), získání zahraničních investorů a/nebo kompetitivní postavení díky nízkým nákladům.

Největší prostor má v knize Česká republika. Historie ekonomické transformace této země je podle autora zajímavá v tom, že zde teoreticky bylo hodně prostoru pro alternativní cesty vývoje ekonomických politik kvůli nízké zadluženosti státu a relativní autonomii politických elit (tento faktor není přisuzován pouze ČR). Koalice politiků a dalších aktérů za vedení Klause zvítězila s projektem národního kapitalismu nad politickými protivníky, kteří dávali přednost restrukturalizaci průmyslu s účastí zahraničního kapitálu. O českou ekonomiku byl zároveň zájem ze strany zahraničních investorů už v první polovině devadesátých let, což neplatilo v první polovině devadesátých let například pro Slovensko a v menší míře i pro Polsko. Větší zájem transnacionálního kapitálu o střední a východní Evropu se projevil až později, v průběhu druhé poloviny devadesátých let, což zároveň odpovídalo měnícím se zájmům a měnícímu se státu v tomto regionu.

Vnitřně orientované státní strategie byly nahrazeny vnějšími. V České republice došlo k přijetí strategie podpory zahraničních investic především od roku 1998. Na Slovensku došlo k obratu ve stejném roce. K odmítnutí mečiarismu došlo podle Drahekoupila ne kvůli ekonomickým důvodům, jako tomu bylo v České republice, ale z důvodů politických. V Polsku byl vývoj a dávání čím dál většího důrazu na zahraniční kapitál pro ekonomický rozvoj postupnější. Jediné Maďarsko tvoří výjimku v tom, že podporovalo vstup přímých zahraničních investic od začátku ekonomické transformace. To souviselo s vysokým zadlužením státu, a tím pádem

i větší vahou Mezinárodního měnového fondu (MMF). Maďarští ekonomové byli ale dlouhodobě integrováni do mezinárodních (západních) ekonomických struktur, což snižuje argument o (čistém) vynucení určitých makroekonomických politik ze strany MMF.

Drahokoupil popsal konvergenci k porteriánskému soutěživému státu u čtyř visehradských zemí na konci devadesátých let následovně: „Základním cílem státní intervence se stala organizace zapojení místní/národní ekonomiky do oběhů ‚globálního‘ kapitalismu. Ostatní sociální a ekonomické politiky byly (do různé míry) podřízeny anebo integrovány do agendy soutěžení“ (s. 46). Objevuje se tu tak celá oblast možných výzkumů, kde se dá studovat vliv této agendy na jednotlivé politiky. S ohledem na proměny státu ve střední a východní Evropě je možné studovat vývoj sociální, školské, migrační politiky anebo politiky výzkumu.

Z předcházejícího popisu vyplývá, že historie internacionalizace států a ekonomik střední a východní Evropy od devadesátých let do současnosti se dá rozdělit na dvě hlavní fáze. Pro první fázi, přibližně do konce devadesátých let minulého století, jsou ve čtyřech studovaných státech signifikantní různé přístupy. U druhé fáze, od konce devadesátých let do současnosti, dochází ke konvergenci směrem k soutěživému státu. Teoriím, které dávají důraz na divergenci či konvergenci vývoje při vysvětlování ekonomické transformace a internacionalizace států ve střední a východní Evropě, je věnována část první kapitoly. Autor kritizuje jak přístupy, které přeceňují dopad strukturálních podmínek mezinárodní politické ekonomie, tak i ty, které zdůrazňují odlišné cesty vývoje vycházející z domácích a historických podmínek, aniž by dokázaly vysvětlit sladňování vývoje v různých zemích. Tato kapitola představuje kritické zhodnocení existující literatury z různých pozic (path-dependency, neo-gramsciovský přístup, regulační přístup, evropeizace, atd.). Zdá se, že časová dimen-

ze (rozdělení na dvě fáze) umožňuje rozlišit i platnost pro vysvětlení sociální změny, která autora zajímá. Jako by teorie zdůrazňující divergenci měly větší platnost pro popis odlišných státních strategií první poloviny devadesátých let a konvergenční teorie zase pro období od přibližně druhé poloviny devadesátých let.

Na první pohled tato interpretace o počáteční jasnější tendenci k divergenci a poté ke konvergenci politik vůči zahraničnímu kapitálu ve střední a východní Evropě platí. Drahokoupil ale upozorňuje na následující problémy. Zaprvé, mezi jednotlivými obdobími není až taková diskontinuita, jak by se zdálo. Je to možné uvést na příkladu České republiky. K prvním náznakům změny odmítavé politiky k zahraničním investicím došlo ještě před volbami v roce 1998, ve kterých vyhrála sociální demokracie. Tato politická strana se sice k podpoře zahraničních investic jasně přihlásila. Drahokoupil ale upozorňuje na to, že se už vedla jednání o podpoře konkrétních zahraničních investic i ke konci poslední vlády premiéra Klause. Zásadním pro vysvětlení obratu je neúspěch při vytváření Klausova národního kapitalismu, což vytvořilo možnost či „nutnost“ změny ekonomické politiky. Právě počáteční průběh ekonomické transformace, který byl mimo jiné založen na rychlé privatizaci bez existence kladně definované hospodářské politiky, liberalizaci obchodu bez (krátkodobé) ochrany domácího průmyslu a „bankovním socialismu“, vedl k vytvoření podmínek pro pozdější dominantní přítomnost zahraničního kapitálu.

Zadruhé, oddělování „domácích“ a „zahraničních“ či „vnitřních“ a „vnějších“ faktorů je možné se analyticky částečně vyhnout. Je chybné uvažovat jak o tom, že v první polovině devadesátých let stačí (převážně) studovat domácí faktory, a stejně tak je problematické vypustit po konvergenci států „visehradské čtyřky“ k soutěživému státu dimenzi domácí. Drahokoupil tak přichází

s užitečným konceptem „transnacionálně vytvářené domácí politiky“. Tento koncept používá především pro vysvětlení místních spojenců transnacionálního kapitálu, kteří usnadnili přechod k soutěživému státu. Příkladem je agentura Czechinvest. Na obecnější rovině dochází pomocí tohoto konceptu k problematizaci domnělé opozice státu a kapitálu; ve skutečnosti mohou být tyto zájmy v souladu.

V rámci celé knihy probíhá diskuse o tom, co bylo anebo nebylo „možné“, aby se stalo v konkrétních sociálních, politických a ekonomických podmínkách transformací jednotlivých států. I proto autor přináší v průběhu textu srovnání visegradské čtyřky se Slovinskem. To ukazuje, že při restrukturalizaci hospodářství na začátku devadesátých let existovaly i jiné alternativy. Možnosti to jsou ale často pouze teoretické. Normalizační myšlenková zakonzervovanost v Československu před rokem 1989 a následný diskursivní rámec „antikomunismu“ v České republice preferoval určité strategie a dopředu diskreditoval jiné. Drahekoupil dokládá, že odpor ke státu jako vlastníku a upřednostnění rychlé privatizace v České republice mělo svoji logiku v rámci uvažování o přechodu k tržním principům. Dělo se tak ale za cenu možné likvidace podniků a firem. Jeho kniha je v tomto smyslu pečlivou sociologickou analýzou toho, jak byly vytvořeny podmínky pro rozkradení a znehodnocení státního/veřejného majetku po roce 1989.

Globalizace a stát ve střední a východní Evropě je důležitou knihou o internacionalizaci ekonomik a států v tomto regionu. Přestože byla napsána i vyšla před světovou ekonomickou krizí, umožňuje pochopit způsob periferního zapojení střední a východní Evropy do evropské a světové ekonomiky a některé dopady politik podporujících zahraniční investice. Současná doba je i testem platnosti Drahekoupilovy teze o hegemonním postavení soutěživého státu ve zmíněných zemích. Ekonomický růst a vytváření

pracovních míst v minulých letech dodávaly legitimitu státním strategiím, které podporovaly vstup zahraničních investorů. V minulých letech však soutěživý stát prokázal značnou stabilitu. Na úrovni domácí politiky nebyl například ohrožen příchodem ODS do české vlády v roce 2006.

Podle databáze Národní knihovny není tato kniha dostupná ani v jedné české knihovně, stejně tak v nich chybí řada základních knih, na které Jan Drahekoupil odkazuje. I tak anebo možná právě proto bych ji rád doporučil k přečtení.

Marek Čaněk
Ústav politologie Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy

Martin Malia:

LOKOMOTIVY DĚJIN. REVOLUCE A UTVÁŘENÍ MODERNÍHO SVĚTA

Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 427 stran.

Nebývá zvykem, aby byly recenzovány české překlady zahraničních publikací. Domnívám se, že v případě práce amerického historika Martina Malii, která chronologicky i logicky završila celoživotní usilování autora o pochopení moderních dějin, dějin revolucí a dějin Sovětského svazu, je nejen možné, ale vlastně i nutné udělat výjimku. Knih tohoto druhu skutečně není mnoho. Malia spojuje obrovskou erudici, vášň pro zpracovávané téma, schopnosti konceptuálního myšlení i hluboké komentáře ke kořenům a dějinám komunismu, jedné z totalitních ideologií, jejíž působení bohužel vyrylo v dějinách 20. století hlubokou brázdou. Připočteme-li solidní překladatelský výkon Marka Pavky a celkově dobře odvedenou práci nakladatelství, je zřejmé, že předkládaná publikace